

Για το φαινόμενο των γαμώ-θέσεων εργασίας

Του David Graeber

29 Αυγ. 2013

Είχατε ποτέ την αίσθηση ότι η δουλειά σας θα μπορούσε να σας ευχαριστήσει; Ότι ο κόσμος θα συνέχιζε να γυρίζει αν δεν κάνατε αυτό το πράγμα που κάνετε από τις 9 έως τις 5; Ο David Graeber διερεύνησε το φαινόμενο των γαμώ-θέσεων εργασίας για το τελευταίο καλοκαιρινό μας τεύχος – όσοι εργάζονται θα πρέπει να το διαβάσουν προσεκτικά....

Του David Graeber

Κατά το έτος 1930, ο John Maynard Keynes προέβλεψε ότι, μέχρι το τέλος του αιώνα, η τεχνολογία θα έχει προχωρήσει αρκετά, ώστε χώρες όπως η Μεγάλη Βρετανία ή οι ΗΠΑ θα έχουν επιτύχει μια 15ωρη εβδομαδιαία εργασία. Υπάρχει κάθε λόγος να πιστεύουμε ότι είχε δίκιο. Με όρους τεχνολογίας, είμαστε αρκετά ικανοί γι' αυτό. Κι όμως αυτό δεν συνέβη. Αντιθέτως, η τεχνολογία έχει δρομολογηθεί έτσι ώστε, αν μη τι άλλο, να βρίσκουμε τρόπους προκειμένου να εργαζόμαστε όλοι περισσότερο. Για να επιτευχθεί αυτό, θέσεις εργασίας έπρεπε να δημιουργηθούν έτσι ώστε να παράγουν αποτελέσματα άνευ αντικειμένου. Τεράστια πλήθη, στην Ευρώπη και κυρίως στη Βόρεια Αμερική, περνούν όλη την εργασιακή ζωή τους εκτελώντας καθήκοντα που κρυφά πιστεύουν ότι δεν χρειάζεται να εκτελούνται. Η ηθική και η πνευματική βλάβη που προέρχεται από αυτήν την κατάσταση είναι βαθιά. Είναι μια χαρακιά στη συλλογική μας ψυχή. Ωστόσο, σχεδόν κανείς δεν μιλάει γι' αυτήν.

Γιατί η ουτοπία του Κέυνς δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ; Η βασική άποψη σήμερα είναι ότι δεν είχε υπολογίσει την τεράστια αύξηση του καταναλωτισμού. Δεδομένης της επιλογής μεταξύ λιγότερων ωρών και περισσότερων παιχνιδιών και απολαύσεων, έχουμε επιλέξει συλλογικά το δεύτερο. Αυτό αποτελεί μια ωραία ιστορία ηθικής, αλλά ακόμα και μια στιγμιαία σκέψη φανερώνει ότι αυτή δεν μπορεί να είναι πραγματικά αληθινή. Ναι, έχουμε γίνει μάρτυρες της δημιουργίας μιας ατελείωτης ποικιλίας νέων θέσεων εργασίας και βιομηχανιών από τη δεκαετία του '20, αλλά πολύ λίγοι έχουμε σχέση με την παραγωγή και διανομή του σούσι, των iPhones ή των φανταχτερών παπουτσιών.

Ποιες είναι, λοιπόν, ακριβώς αυτές οι νέες θέσεις εργασίας; Μια πρόσφατη συγκριτική έκθεση της απασχόλησης στις ΗΠΑ μεταξύ 1910 και 2000 μας δίνει μια σαφή εικόνα (και σημειώνω, μια σχετικά παρόμοια εικόνα ισχύει και για το Ηνωμένο Βασίλειο). Κατά τη διάρκεια του προηγούμενου αιώνα, ο αριθμός των εργαζόμενων που απασχολούνται ως οικιακοί βοηθοί, στην βιομηχανία και στον αγροτικό τομέα έχει μειωθεί δραματικά. Την ίδια στιγμή, «οι επαγγελματίες, τα στελέχη επιχειρήσεων, οι υπάλληλοι, οι πωλητές και οι εργαζόμενοι στον τομέα παροχής υπηρεσιών» τριπλασιάστηκαν, αυξημένοι «από το ¼ στα ¾ της συνολικής απασχόλησης». Με άλλα λόγια, οι παραγωγικές θέσεις εργασίας έχουν, όπως αναμενόταν, σε μεγάλο βαθμό αυτοματοποιηθεί πλήρως (ακόμα κι αν υπολογίσετε τους βιομηχανικούς εργάτες παγκοσμίως, συμπεριλαμβανομένων και των εργαζόμενων

μαζών στην Ινδία και την Κίνα, οι εργαζόμενοι αυτού του είδους εξακολουθούν να μην είναι τόσο μεγάλο ποσοστό του παγκόσμιου πληθυσμού, όσο παλιότερα).

Αλλά αντί να επιτραπεί μια μαζική μείωση των ωρών εργασίας για την απελευθέρωση του παγκόσμιου πληθυσμού, ώστε να πραγματοποιήσει τα δικά του έργα, απολαύσεις, οράματα και ιδέες, έχουμε δει ότι η αύξηση δεν είναι τόσο πολύ μεγάλη στον τομέα των υπηρεσιών, όσο στον διοικητικό τομέα, μέχρι το σημείο να δημιουργούνται ολόκληρες νέες βιομηχανίες, όπως οι χρηματοοικονομικές υπηρεσίες ή το τηλεμάρκετινγκ, ή να εξαπλώνονται άνευ προηγουμένου τομείς όπως το εταιρικό δίκαιο, η διοίκηση που αφορά τον ακαδημαϊκό τομέα και τον τομέα υγείας, οι ανθρωπίνι πόροι και οι δημόσιες σχέσεις. Και αυτοί οι αριθμοί δεν περιλαμβάνουν καν όλους εκείνους τους ανθρώπους που η θέση εργασίας τους είναι να παρέχουν διοικητική, τεχνική ή ασφαλιστική υποστήριξη για τις βιομηχανίες αυτές ή το πλήθος των συμπληρωματικών βιομηχανιών που είναι σχετικές με αυτήν (καθαριστές σκύλων, ολονύχτιοι πιτσαδόροι) που υπάρχουν μόνο γιατί όλοι οι άλλοι ξοδεύουν τόσο πολύ από τον χρόνο τους δουλεύοντας σε όλες τις άλλες. Αυτές είναι αυτό που εγώ προτείνω να αποκαλούμε «γαμώ-θέσεις εργασίας».

Είναι σαν κάποιος να βρισκόταν εκεί έξω δημιουργώντας περιττές θέσεις εργασίας μόνο και μόνο για χάρη της διατήρησης της εργασίας όλων μας. Και εδώ, ακριβώς, βρίσκεται το μυστήριο. Στον καπιταλισμό, αυτό είναι ακριβώς ό,τι δεν έπρεπε συμβεί. Ασφαλώς, στα παλιά αναποτελεσματικά σοσιαλιστικά κράτη, όπως στη Σοβιετική Ένωση, όπου η απασχόληση θεωρήθηκε τόσο ένα δικαίωμα όσο και ένα ιερό καθήκον, το σύστημα δημιούργησε όσες θέσεις εργασίας έπρεπε να υπάρχουν (γι' αυτό και τα σοβιετικά πολυκαταστήματα χρειάζονταν τρεις υπάλληλους για να πουλήσουν ένα κομμάτι κρέας). Αλλά, φυσικά, αυτό είναι το είδος του κρίσιμου προβλήματος που υποτίθεται ότι ο ανταγωνισμός της αγοράς διορθώνει. Σύμφωνα με την οικονομική θεωρία, τουλάχιστον, το τελευταίο που θα κάνει μια εταιρία που αναζητά το κέρδος είναι να ξοδέψει χρήματα για εργαζόμενους που δεν χρειάζεται πραγματικά να απασχοληθούν. Παρόλα αυτά, κατά κάποιο τρόπο, αυτό συμβαίνει.

Ενώ οι επιχειρήσεις μπορούν να κάνουν ανελέητες περικοπές, οι απολύσεις και η εντατικοποίηση κατά κανόνα πέφτουν πάνω στην εν λόγω κατηγορία ανθρώπων οι οποίοι πραγματικά δημιουργούν, διακινούν, διορθώνουν και διασφαλίζουν πράγματα. Μέσω μιας παράξενης αλχημείας που κανείς δεν μπορεί να εξηγήσει, ο αριθμός των μισθωτών που ασχολούνται με την χαρτούρα τελικά φαίνεται να επεκτείνεται - και ολοένα και περισσότεροι εργαζόμενοι απασχολούνται στην πραγματικότητα σαν τους σοβιετικούς εργάτες: ασχολούνται 40 ή ακόμα και 50 ώρες τη βδομάδα με την χαρτούρα, αλλά μόνο 15 ώρες με αποτελεσματική εργασία, όπως προέβλεψε ο Keynes, από τη στιγμή που ο υπόλοιπος χρόνος τους ξοδεύεται για την οργάνωση ή τη συμμετοχή σε σεμινάρια που αφορούν τη δημιουργία κινήτρων, την ενημέρωση των προφίλ τους στο facebook ή τη λήψη τηλεοπτικών αρχείων.

Η απάντηση δεν είναι σαφώς οικονομική: είναι ηθική και πολιτική. Η κυρίαρχη τάξη έχει καταλάβει ότι ένας ευτυχισμένος και παραγωγικός πληθυσμός με ελεύθερο χρόνο στα χέρια του είναι ένας ηθικός κίνδυνος (σκεφτείτε τι θα γινόταν όταν αυτό έτεινε να πραγματοποιηθεί τη δεκαετία του '60). Και, από την άλλη πλευρά, η αίσθηση ότι η εργασία

είναι η ίδια μια ηθική αξία, και ότι όποιος δεν είναι διατεθειμένος να υποβληθεί σε κάποιο είδος εντατικής εργασιακής πειθαρχίας για τις περισσότερες ώρες που είναι ξύπνιος δεν αξίζει τίποτα, είναι εξαιρετικά βολική γι' αυτούς. Κάποτε, όταν εξεταζόταν η προφανώς ατελείωτη αύξηση των διοικητικών αρμοδιοτήτων στα βρετανικά ακαδημαϊκά τμήματα, κατέληξα σε ένα πιθανό όραμα κόλασης. Η κόλαση είναι ένα σύνολο ατόμων οι οποίοι ξοδεύουν το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου εργασίας τους πάνω σε ένα έργο που δεν τους αρέσει και δεν είναι ιδιαίτερα καλοί σ' αυτό. Πείτε ότι προσλήφθηκαν γιατί ήταν εξαιρετικοί στο να οργανώνουν γραφεία, και μετά ανακάλυψαν ότι αναμένεται να περάσουν ένα πολύ μεγάλο μέρος του χρόνου τους τηγανίζοντας ψάρια. Αυτό δεν σημαίνει ότι το έργο πρέπει πραγματικά να γίνει –τουλάχιστον, υπάρχει μόνο ένας πολύ περιορισμένος αριθμός ψαριών που χρειάζεται να τηγανιστούν. Ωστόσο, κατά κάποιο τρόπο, όλοι φουντώνουν από μνησικακία στη σκέψη ότι κάποιος από τους συναδέλφους τους ίσως να ξοδεύει περισσότερο χρόνο στην οργάνωση γραφείων, και να μην ασχολείται με το ίδιο μερίδιο από τις αρμοδιότητες του τηγανίσματος ψαριών, σε σημείο που σε σύντομο χρονικό διάστημα να δημιουργούνται ατελείωτοι σωροί από άχρηστα κακομαγειρεμένα ψάρια που συσσωρεύονται σε όλο το εργαστήριο: και όλο αυτό είναι ότι πραγματικά κάνει ο καθένας.

Νομίζω ότι αυτό είναι πραγματικά μια αρκετά ακριβής περιγραφή των ηθικών δυναμικών της δικής μας οικονομίας.

*

Τώρα καταλαβαίνω ότι μια τέτοιου τύπου επιχειρηματολογία πρόκειται να συναντήσει άμεσες αντιρρήσεις: «ποιος είσαι εσύ που λες ποιες θέσεις εργασίας είναι πραγματικά «αναγκαίες»; Ούτως ή άλλως τι είναι αναγκαίο; Είσαι ένας καθηγητής ανθρωπολογίας, γιατί είναι «αναγκαίο» αυτό;» (Και πράγματι πολλοί αναγνώστες θα θεωρήσουν την ύπαρξη του επαγγέλματός μου ως τον ίδιο τον ορισμό της περιττής κοινωνικής δαπάνης.) Και σε ένα επίπεδο, αυτό είναι προφανώς αληθές. Δεν μπορεί να υπάρξει κανένα αντικειμενικό μέτρο της κοινωνικής αξίας.

Δεν θα τολμούσα να πω σε κάποιον ο οποίος είναι πεπεισμένος ότι η συνεισφορά του στον κόσμο είναι σημαντική,... ότι, πραγματικά, δεν είναι. Τι γίνεται, όμως, με εκείνους τους ανθρώπους οι οποίοι είναι πεπεισμένοι ότι οι θέσεις εργασίας τους δεν έχουν νόημα; Πριν από λίγο καιρό, ήρθα σε επαφή με έναν φίλο από το σχολείο τον οποίο είχα να δω από τότε που ήμουν 12. Έμεινα έκπληκτος όταν ανακάλυψα ότι, εν τω μεταξύ, είχε γίνει πρώτα ποιητής και στη συνέχεια παραγωγός σε μια ανεξάρτητη δισκογραφική ροκ συγκροτημάτων. Είχα ακούσει πολλά από τα τραγούδια του στο ραδιόφωνο, χωρίς να έχω ιδέα ότι ο τραγουδιστής ήταν κάποιος που στην πραγματικότητα γνώριζα. Προφανώς, ήταν εξαιρετικός, καινοτόμος και το έργο του είχε αναμφισβήτητα φωτίσει και βελτιώσει τις ζωές των ανθρώπων σε όλο τον κόσμο. Ωστόσο, μετά από μερικά αποτυχημένα άλμπουμ, έχασε το συμβόλαιό του, και βούλιαξε από τα χρέη και έχοντας μια νεογέννητη κόρη, κατέληξε, όπως το έθεσε, «να κάνει τη λάθος επιλογή τόσων πολλών ανεργατίστων λαϊκών τραγουδιστών: να πάει στη νομική σχολή». Τώρα είναι δικηγόρος σε μια εταιρία και εργάζεται σε μια ξακουστή εταιρεία της Νέας Υόρκης. Ο ίδιος πρώτος παραδέχτηκε ότι η

δουλειά του ήταν εντελώς ανούσια, δεν συνεισέφερε τίποτα στον κόσμο, και, κατά την εκτίμησή του, δεν θα έπρεπε πραγματικά να υπάρχει.

Υπάρχουν πολλά ερωτήματα που θα μπορούσε κάποιος να θέσει εδώ, ξεκινώντας με το τι αποδεικνύει αυτό για την κοινωνία μας, η οποία φαίνεται να παράγει μια υπερβολικά περιορισμένη ζήτηση για ταλαντούχους τροβαδούρους, αλλά μια προφανώς άπειρη ζήτηση για ειδικούς στο εταιρικό δίκαιο; (Απάντηση: εάν το 1% του πληθυσμού ελέγχει την πλειονότητα του διαθέσιμου πλούτου, τότε αυτό που αποκαλούμε “αγορά” αντικατοπτρίζει αυτό που εκείνοι νομίζουν ότι είναι χρήσιμο ή σημαντικό, όχι ο οποιοσδήποτε άλλος). Αλλά ακόμη περισσότερο, δείχνει ότι οι περισσότεροι άνθρωποι σε αυτές τις δουλειές είναι τελικά γνώστες αυτού του γεγονότος. Μάλιστα, δεν είμαι σίγουρος αν έχω συναντήσει ποτέ έναν δικηγόρο εταιρειών που να μην νόμιζε ότι η δουλειά του ήταν άχρηστη. Το ίδιο ισχύει σχεδόν για όλες τις νέες βιομηχανίες που αναφέραμε ανωτέρω. Υπάρχει μία ολόκληρη τάξη έμμισθων επαγγελματιών που, εάν τους συναντήσετε σε κάποιο πάρτι και δηλώσετε ότι ασχολείστε με κάτι που μπορεί να θεωρηθεί ενδιαφέρον (για παράδειγμα, είστε ανθρωπολόγος), οι ίδιοι θα θελήσουν να αποφύγουν εντελώς να συζητήσουν για την κύρια απασχόλησή τους. Δώστε τους μερικά ποτά, και θα εξαπολύσουν λογύδρια σχετικά με το πόσο ανόητη και άσκοπη είναι στα αλήθεια η δουλειά τους.

Αυτή είναι μία βαθιά ψυχολογική βία. Πώς γίνεται κάποιος να ξεκινήσει να μιλά για αξιοπρέπεια στην εργασία όταν πιστεύει πως η δουλειά του δεν θα έπρεπε να υπάρχει; Πως γίνεται να μην δημιουργείται ένα αίσθημα βαθιάς οργής και πικρίας; Κι όμως, οφείλεται στην ιδιόμορφη ευφυΐα της κοινωνίας μας το γεγονός ότι οι ηγεμόνες της έχουν βρει έναν τρόπο, όπως στην περίπτωση των γαμώ-δουλειών, για να διασφαλίσουν ότι αυτή η οργή κατευθύνεται επακριβώς ενάντια σε εκείνους που στην πραγματικότητα κάνουν ουσιώδη δουλειά. Για παράδειγμα: στην κοινωνία μας, μοιάζει να υπάρχει ένας γενικός κανόνας ότι, όσο εμφανέστερα η δουλειά κάποιου ωφελεί άλλους ανθρώπους, τόσο λιγότερα κανείς θα πληρώνεται για αυτή. Και πάλι, είναι δύσκολο να βρεθεί ένα αντικειμενικό μέτρο, όμως ένας εύκολος τρόπος να το συνειδητοποιήσει κανείς είναι να αναρωτηθεί: τι θα γινόταν εάν ολόκληρη αυτή η τάξη ανθρώπων απλώς εξαφανίζονταν; Ας λέτε ότι θέλετε για τις νοσοκόμες, τους σκουπιδιαρήςδες, ή τους μηχανικούς, αλλά εάν ήταν να εξαφανιστούν σε ένα σύννεφο καπνού, τα αποτελέσματα θα ήταν άμεσα και καταστροφικά. Ένας κόσμος χωρίς δασκάλους ή λιμενεργάτες σύντομα θα είχε προβλήματα, ακόμα και ένας χωρίς συγγραφείς επιστημονικής φαντασίας ή μουσικούς σκαθα ήταν λιγότερο σπουδαίος. Δεν είναι εντελώς ξεκάθαρο το πως η ανθρωπότητα θα υπέφερε εάν όλοι οι διαχειριστές κεφαλαίου, οι λομπίστες, οι ερευνητές δημοσίων σχέσεων, οι εκτιμητές, οι τηλεμαρκετίστες, οι αστυνομικοί βοηθοί ή οι νομικοί σύμβουλοι ξαφνικά εξαφανιζόντουσαν. (Πολλοί υποψιάζονται ότι η ανθρωπότητα θα βελτιωνόταν αισθητά.) Πέρα από ελάχιστες κραυγαλέες εξαιρέσεις (γιατροί), ο κανόνας ισχύει εντυπωσιακά καλά.

Ακόμη πιο ξεροκέφαλα, μοιάζει να υπάρχει μία δεδομένη αίσθηση ότι έτσι πρέπει να είναι τα πράγματα. Αυτή είναι μία από τις κρυφές δυνάμεις του δεξιού λαϊκισμού. Μπορείτε να το δείτε όταν οι φυλλάδες κατασκευάζουν την εχθρότητα εναντίον των εργαζομένων του μετρό που παραλύουν το Λονδίνο κατά τη διάρκεια αντιπαραθέσεων για τις συμβάσεις τους; και μόνο το γεγονός ότι οι εργαζόμενοι του μετρό μπορούν να

παραλύσουν το Λονδίνο δείχνει ότι η δουλειά τους είναι στην πραγματικότητα απαραίτητη, αλλά αυτό είναι ακριβώς εκείνο που ενοχλεί τους ανθρώπους. Αυτό είναι πιο εμφανές στις Ηνωμένες Πολιτείες, όπου οι Ρεπουμπλικάνοι επέδειξαν αξιοσημείωτη επιτυχία να προκαλέσουν εχθρότητα εναντίον σχολικών δασκάλων ή εργαζομένων στα εργοστάσια αυτοκινήτου (και όχι, σημαντικά, κατά σχολικών διευθυντών ή μάνατζερ αυτοκινητοβιομηχανιών οι οποίοι πραγματικά δημιουργούν προβλήματα) για τις υποτιθέμενα «φουσκωμένες» αποδοχές τους. Είναι σαν να τους λένε «μα διδάσκετε παιδιά»! Ή «φτιάχνετε αυτοκίνητα! Έχετε αληθινές δουλειές! Κι όμως, έχετε το θράσος να περιμένετε μεσοαστικές συντάξεις και ασφάλεια υγείας»;

Εάν κάποιος είχε σχεδιάσει ένα καθεστώς εργασίας άριστα προσαρμοσμένα στην διατήρηση της ισχύος τους χρηματοοικονομικού κεφαλαίου, είναι δύσκολο να δεις πώς θα μπορούσε να είχε κάνει καλύτερη δουλειά από αυτή. Οι πραγματικοί, παραγωγικοί εργαζόμενοι συνθλίβονται αδυσώπητα και γίνονται αντικείμενο εκμετάλλευσης. Ό,τι περισσεύει από αυτούς διαιρείται σε ένα τρομοκρατημένο στρώμα, παγκοσμίως υβριζόμενων ανέργων και ένα μεγαλύτερο στρώμα όπου βασικά πληρώνονται για να μην κάνουν τίποτα, σε θέσεις σχεδιασμένες να τους κάνουν να ταυτιστούν με τις προοπτικές και τις ευαισθησίες της άρχουσας τάξης (μάνατζερ, διαχωριστές, κλπ) -και ειδικά τα χρηματοοικονομικά είδωλά τους- αλλά, την ίδια στιγμή, ενθαρρύνοντας μία υποβόσκουσα απέχθεια εναντίον οποιουδήποτε η δουλειά έχει ξεκάθαρη και αδιαμφισβήτητη κοινωνική αξία. Προφανώς, το σύστημα ποτέ δεν σχεδιάστηκε συνειδητά. Προέκυψε μέσα από σχεδόν έναν αιώνα δοκιμών και λαθών. Αλλά είναι η μόνη εξήγηση στο γιατί, παρά τις τεχνολογικές μας δυνατότητες, δεν εργαζόμαστε όλοι για 3-4 ώρες την ημέρα.

Μετάφραση: Αιμιλία Κουκούμα

Πηγή: [strike! magazine](#) via [RedNoteBook](#)